

НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАВОРИТИЗМ РУМУНІЇ В МІЖДЕРЖАВНИХ РУМУНСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Рябінін Є. В.,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

Маріупольського державного університету

У статті представлено динаміку використання м'якої сили з боку Румунії щодо України. На основі попереднього аналізу проблеми екзогенного впливу країн на посилення сепаратистських процесів в Україні автор висловлює думку, що сепаратистські конфлікти мають не лише внутрішні причини для ескалації, а частіше й зовнішній вплив, який використовують головні актори міжнародних відносин, вирішуючи свої геополітичні завдання, або країни, що межують з Україною. Класифіковано екзогенні чинники впливу, що найчастіше використовуються впливовими акторами міжнародних відносин для посилення своїх позицій у регіоні або в будь-якій державі. Автор аналізує такі складники румунського екзогенного впливу на Україну, як культурний, освітній, політичний, дипломатичний. Аналізуючи двосторонні відносини між Україною та Румунією, автор робить наголос на тому, що протягом усього періоду незалежності України двосторонні відносини характеризувалися складністю у вирішенні територіальних спорів. Доведено, що Румунія послідовно та наполегливо намагається захищати права й інтереси українських румун, але з кожним роком вона робить це всупереч інтересам і територіальній цілісності України. Румунія приділяє увагу таким напрямам, як освіта, культура, розвиток преси румунською мовою, збільшення мережі НПО, які, з одного боку, вирішують культурні питання представників румунського етносу України, а з іншого – посилюють сепаратистські настрої в цієї групи українського населення. Основні проблеми в двосторонніх відносинах спостерігалися на початку української незалежності й протягом політичної кризи, пік якої припав на 2014–2015 рр. У цей час румунські радикальні сили робили заяви про необхідність вирішення територіальних питань військовим способом. Територіальні спори можуть бути вирішені за допомогою транскордонного співробітництва, яке, з іншого боку, і може їх посилювати. Автор доходить висновку, що культурний складник екзогенного впливу посилює чинник ідентичності й може слугувати елементом м'якої сили та каталізації етно/сепаратистського конфлікту в країні.

Ключові слова: сепаратизм, екзогенні чинники, Україна, Румунія, сепаратистський конфлікт, м'яка сила

Постановка проблеми. Сьогодні Україна перебуває в важкому політико-економічному становищі. Це зумовлено політичною та військовою кризою, активна фаза якою розпочалася у 2014 році після неприйняття окремими регіонами держави тієї політичної сили, яка прийшла до влади. Скориставшись ситуацією, Росія підтримала бунтівні регіони, а отже, криза трансформувалася у відкритий військовий конфлікт. Закарпаття відчуває політичний вплив з боку Угорщини. У жовтні 2018 року між Україною та Угорщиною стався дипломатичний скандал, у результаті якого Україна оголосила угорського консула персоною нон-грата. Можемо передбачити, що позиція Угорщини стосовно бажання України інтегруватися в євроатлантичні структури буде блокуватися на всіх можливих рівнях.

В Україні існує ще один регіон, у якому відбуваються потенційні сепаратистські процеси, а саме в Північній Буковині, тобто в Чернівецькій області. Сепаратистські процеси в цьому регіоні перебувають у латентному стані, але за конкретних умов можуть трансформуватися в активну фазу. Головною проблемою є екзогенний вплив Румунії, деякі політичні та громадські сили якої не залишають свою мету побудови *Romania mare* – Велика Румунія.

Це питання детальніше вивчали протягом 1990-х роках, коли Україна отримала незалежність і мала серйозні територіальні претензії з боку Румунії. Серед вітчизняних науковців, які займалися цим питанням, варто відзначити О. Воловича, М. Воротнюк, І. Максименко, С. Глебова, В. Бурдяк, І. Буркут, С. Гакмана, С. Григоришина, А. Круглашова, Ю. Макара. Натепер, коли вся увага прикута до Донбасу та Криму, проблема українсько-румунських відносин не отримує належної уваги. Отже, стаття є науковим внеском автора в аналіз проблеми, що розглядається.

Метою статті є вивчення екзогенних чинників, що сприяють посиленню сепаратистських процесів у Чернівецькій області.

Виклад основного матеріалу. Уважається, що сепаратизм є явищем виключно внутрішнім. Існує низка внутрішніх чинників, які сприяють посиленню етно/сепаратистських процесів у тому чи іншому регіоні. Проте, окрім внутрішніх чинників, необхідно також відзначити й вплив зовнішніх чинників. У зв'язку з цим на перший план виступають геополітичні інтереси сусідніх держав або потужних акторів міжнародних відносин, які зацікавлені в послабленні або розпаді держави для посилення своїх позицій у регіоні або в збільшенні своєї держави за рахунок територій сусідньої держави.

На думку автора, зовнішній чинник може проявлятися різними шляхами – жорсткими й м'якими. Жорсткий має одне вираження – військове втручання. М'яка підтримка поділяється на м'яку активну та м'яку пасивну. М'яка пасивна підтримка виявляється в існуванні поряд держави з населенням спорідненого етносу сусідньої держави, що бажає об'єднатися в єдину державу, а також у наявності діаспори, яка фінансово й політично може підтримувати сепаратистський регіон держави. М'яка активна підтримка може проявлятися так: економічна (фінансування боротьби; фінансування різного типу НДО), технічна (постачання озброєнь), гуманітарна (налагодження зв'язків з етнічно спорідненим народом у галузі культури, науки й освіти, фінансування освітніх програм, наукових проєктів, стажувань); підтримка на міжнародній арені, засудження центральної влади у світових організаціях ООН, ОБСЄ; будівництво об'єктів єдиного віросповідання (православних/католицьких храмів, мусульманських мечетей), інформаційна (демонізація центральної влади). Подібна підтримка може здійснюватися під час як латентної, так й активної фази конфлікту [1, с. 265].

Що стосується Північної Буковини, то поряд з українцями компактно мешкає майже 80% усіх румунів України. Румунія завжди підіграла сепаратистські настрої серед певної частини політизованої румунської меншини. Чинився тиск на Україну з метою, щоб вона засудила радянсько-німецький договір 1939 року стосовно Північної Буковини та Південної Бессарабії, внаслідок якого ці території, анексовані свого часу Румунією, були приєднані до України, яка на той час перебувала у складі Радянського Союзу [2, с. 177].

Як зазначає в спогадах А. Зленко, на політичному рівні Румунія намагалася розвивати партнерські відносини з Україною, але на представників влади точився тиск з боку радикальних політиків. 27 вересня 1992 року в Румунії повинні були відбуватися президентські вибори, деякі кандидати офіційно внесли у свої програми пункт про необхідність тиску на Україну для прискорення повернення «одвічно румунських земель» [3, с. 90].

У 1993 році МЗС Румунії направив Києву ноту, якою оголосив неправомірним Договір про режим радянсько-румунського державного кордону від 1967 року, а потім, у 1994 році, Бухарест узагалі денонсував цей договір. Із тих пір де-факто Румунія не визнавала повоєнного поділу Європи, претендуючи в тому числі й на українські території.

Становище в регіоні суттєво ускладнювало ще й те, що такі радикальні вимоги з боку сусідньої Румунії не лише висувалися окремими громадськими організаціями, зокрема Об'єднанням емігрантів із Буковини та Бессарабії, а й підтримувалися впливовими політичними партіями, ієрархами Румунської православної церкви. Нарешті, вони знайшли відверту політичну підтримку на рівні уряду й парламенту Румунії. За таких умов окремі лідери та активісти румунської громади області розгорнули пропагандистську діяльність, спрямовану на обґрунтування можливості й доцільності відокремлення Чернівецької області від України з подальшим приєднанням цієї території до Румунії або принаймні на ствердження «незаконності» її перебування в складі України з необхідністю подальшого перегляду такого становища. Така діяльність становила загрозу національному суверенітету й територіальній цілісності України, викликала напруження, що зростало, в стосунках між основними етнічними громадами регіону, насамперед між українцями та румунами. Лише з підписанням базового політичного договору між Україною та Румунією в 1997 році, на що румунська сторона наважилася лише під тиском необхідності виконати умови вступу до НАТО, загрозливий розвиток двосторонніх відносин став поступатися більш позитивним тенденціям у взаєминах між країнами. Загроза сепаратизму почала втрачати політичну актуальність, що, проте, не означає її повного усунення як потенційної небезпеки для регіональної стабільності, адже в сучасній Румунії продовжують залишатися впливовими ті політичні сили, які розглядають нинішні кордони Румунії як тимчасові [4, с. 16].

Офіційний Бухарест, незважаючи на неодноразові зміни президентів і політичних коаліцій, не залишав без особливої уваги це питання. Така політика переслідує декілька цілей. По-перше, для низки румунських політичних партій тема буковинсько-бессарабських територій – це важливий складник арсеналу засобів боротьби за голоси виборців. По-друге, наполегливе створення й пропагандистське підживлення іміджу історично «скривдженої» Румунії до деякої міри дає змогу дипломатії сусідньої держави тиснути на громадську думку й політичну позицію своїх європейських союзників, використовуючи цей тиск на побудову взаємин з Україною та Молдовою. По-третє, використовуючи

фактор румунської діаспори в контексті політики піклування про національно-культурне життя співвітчизників за кордоном, румунський істеблішмент має змогу використовувати цей важіль додаткового впливу задля лобювання своїх інтересів не лише в прикордонні, на регіональному рівні, а й деякою мірою на національному рівні у взаєминах із країнами-сусідами. У цьому контексті у 2016 році Асамблея румунів Буковини звернулася до П. Порошенка з вимогою територіальної автономії Чернівецької області. Асамблея мотивувала свою вимогу вищезазначеною заявою українського Президента, в якій йшлося про територіальну автономію кримських татар. Саме тому після подій 2014 році в регіоні організовано різні форуми румунських громад, що закликають до зближення з Румунією. Водночас Церква приєдналася до процесу романізації Бессарабії [5].

Румунія використовувала політичний аспект тиску до 1997 року, коли підписано Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією [6]. У 2003 році підписано Договір про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань [7].

Отже, Румунія визнала державний кордон України. Це, на нашу думку, пов'язано не з тим, що Румунія відмовилася від територіальних претензій, вона повинна була це зробити через необхідність вступу до НАТО та ЄС.

Але вплив на румунську громаду України досі відчувається. Якщо розглядати напрями, які використовує Румунія для впливу на Буковину, можна виділити такі: освітньо-культурний; політико-дипломатичний; інформаційний; вплив транскордонного співробітництва.

Проаналізуємо вищеперераховані складники екзогенного впливу Румунії.

Пріоритетом Румунії безпосередньо стосовно Чернівецької області залишається політика всебічної підтримки національно-культурного розвитку румунської громади з метою збереження її національно-культурної ідентичності. Важливим завданням політики Румунії є подальша підтримка румунської національної громади, її інституцій самоорганізації, національно-культурних товариств. Свого часу депутат ВРУ І. Попеску лобював питання автономії якщо не для всієї області, то принаймні для окремих регіонів. Основними каналами підтримки румунської громади та її зв'язків із Румунією залишатиметься й надалі освітньо-культурна діяльність [4, с. 18].

У галузі культурного впливу румунська сторона робила й робить наголос на збільшенні інституцій і форм культурної репрезентації румунської громади в області. Ідеться про створення румунського театру, музичного колективу румунських народних інструментів, відкриття румунської обласної бібліотеки, заснування музею румунського класика М. Емінеску [4, с. 19].

Якщо говорити про центри культурного життя і громадські організації різних напрямів, варто відзначити такі: Румунський культурний центр; румунське культурне суспільство «Міхай Емінеску»; обласну організацію «Ліга захисту прав людини»; Товариство жертв сталінських репресій «Голгофа»; румунське медичне товариство «Ісідор Бодя»; добродійну організацію «Дім румунської мови»; Союз румунських компаній для європейської інтеграції; Буковинський центр мистецтва зі збереження традиційної румунської культури; Всеукраїнську науково-педагогічну асоціацію «Арон Пумнул»; культурно-спортивний клуб «Драгош-Воде»; Чернівецьку обласну спілку румунських товариств «За європейську інтеграцію»; Міську організацію спілки румунських письменників м. Чернівці; обласну організацію «Ліга румунської молоді Чернівецької області «Жунімя»; Чернівецький обласний благодійний фонд культури «Дім румунської мови»; Конгрес румунів України [8]. Стосовно освіти варто зазначити, що в деяких регіонах освітній процес здійснюється румунською мовою.

Як бачимо, Румунія дуже активно використовує освітньо-культурний рівень впливу, щоб румунська спільнота відчувала себе спорідненою з Румунією, аніж з Україною. З іншого боку, якщо говорити про європейську практику та світову загалом, кожна етнічна меншина має право на збереження своєї мови, культури, звичаїв, обрядів, історії свого народу тощо. Але це в жодному разі не має використовуватися для розпалювання сепаратистських конфліктів. Основні положення цього питання викладено в Рамковій конвенції з прав національних меншин у Страсбурзі (1995 рік) і в Конвенції із захисту прав людини ООН.

У межах політико-дипломатичного складника варто зазначити питання видачі паспортів громадянам України.

Говорити про конкретні результати цього процесу проблематично: кількість розданих на українській території румунських паспортів не вкаже ніхто. Румунська сторона на 2010 рік визнала роздачу не більше ніж 4 тис. паспортів, у ЗМІ з посиланням на «непублічні» дані СБУ називалася цифра понад 50 тис. [9]. Отже, створюються умови для потенційного вторгнення румунських військ на «свою» територію (населену невідомою кількістю громадян Румунії) й захисту громадян Румунії.

Стаття 10, введена в Закон про румунське громадянство № 21/1991 за допомогою Термінового розпорядження уряду № 43/2003, ясно регламентує процедуру повторного отримання румунського громадянства.

По суті, мова йде про те, що стати румуном мають право всі жителі Чернівецької області (до Дністра), чії батьки або предки до 28 червня 1940 року володіли відповідним паспортом [10].

Деякою мірою використовується релігійний чинник. Так, ще на засіданні Наукової ради МЗС України у 2003 році державний секретар МЗС України О. Чалий заявив, що «цікавим є релігійний контекст взаємозв'язку Румунії із румунською православною меншиною в Україні. Патріарх Теоктист прийняв під свій омофор вікарія Бельцької єпархії Петра з наданням йому титулу митрополита Бельцького, Хотинського і Бессарабського. Також румунська православна церква вживає тактику створення своїх вікаріатів у Чернівецькій, Одеській та Закарпатській областях. За її планами, вікарний єпископ має підпорядкуватися патріархату РумПЦ» [11, с. 20].

У контексті політики «Великої Румунії» у 2018 році відбувся скандал із румунським культурологічним центром «Еудоксіу Гурмузакі», в якому працівники СБУ провели обшук і знайшли карти, на яких Чернівецька область входить до складу Румунії. Центр звернувся за допомогою до президентів України та Румунії, надіславши відкритого листа стосовно порушення прав національних меншин.

Румунія використовує інформаційний чинник свого впливу. В області виходить друком багато друкованих видань, що фінансуються як румунською стороною, так й із місцевих бюджетів. Серед найбільш популярних є такі друковані видання, як республіканські газети «Конкордія» або «Світанок Буковини», «Жунімя» й «Арчер», журнал для дітей «Фэгурел», культурно-літературний альманах «Країна бук», щоквартальний журнал «Літературний Серпентріон», газета «Свобода слова», «Вести Буковини». 230 годин відводиться для радіопрограм, 426 годин для телевізійної трансляції. На українській території можна отримувати сигнал таких телекомпаній, як International, TV Romania (TVR1), Ethno, що пропагують створення «Великої Румунії» [10].

У самій Румунії дуже популярні романи Крістіана Негрі «Кров на Дністрі» й «Коли зброя говорить». У цих романах описується можливий військовий конфлікт між румунською армією, з одного боку, і придністровською та українською – з іншого. Такі романи формують точку зору на ті чи інші зовнішньополітичні питання в місцевого населення.

Між Україною та Румунією функціонує транскордонне співробітництво в межах євро регіонів «Верхній Прут», «Карпати», «Буг», «Нижній Дунай». Але рівень цього транскордонного співробітництва показує суттєву невідповідність інтересів та очікувань країн-засновниць. Для української сторони першорядне значення мають економічні й екологічні аспекти транскордонного співробітництва. Для румунської сторони створення цього євро регіону зумовлено бажанням отримати додатковий, до того ж цілком легальний за змістом і пристойний за іміджевою формою важіль впливу на ситуацію в прикордонні України, заселеному румунами – громадянами України [12, с. 20].

Основним результатом функціонування транскордонного співробітництва є розв'язання міжетнічних конфліктів і стимулювання співпраці різних етнічних груп багатонаціональних прикордонних територій [13, с. 134].

Українська вчена Олена Кривицька в роботі «Демаркаційні лінії в етнополітичному просторі України» висловлює думку про негативні наслідки транскордонного співробітництва. Аналізуючи транскордонне співробітництво між регіонами України та Румунії, авторка вважає, що транскордонну співпрацю можна оцінити як своєрідний механізм контролю Румунією дотримання етнокультурних прав румунської меншини [12, с. 133].

Висновки. Отже, варто підсумувати, що протягом 27 років незалежності України Румунія інвестувала в розвиток румунської іреденти. Використання м'якої сили Румунією може виявитися тим чинником впливу на формування культурної та етнічної ідентичності українських румун, що може призвести до катастрофічних наслідків для України на кшталт ситуації з Кримом. Тому керівництво держави має, з одного боку, мінімізувати культурний екзогенний вплив на громадян України, не порушуючи їхні громадянські права, а з іншого – надати такі умови, щоб представники етнічних меншин уважали мешкання на території України комфортним і безпечним.

Ryabinin Ye. National favouritism of Romania in Romania-Ukraine relationships

This article aims to contribute to understanding the essence of national favouritism of Romania in its relationships with Ukraine. On the basis of a preliminary analysis of the problem of the exogenous influence of the countries on the strengthening of separatist processes in Ukraine, the author expresses opinion that separatist conflicts have not only internal causes for escalation, but also the external influence exerted by the main actors of international relations, solving their geopolitical task or countries bordering Ukraine. The author classifies the exogenous factors of influence, which are most often used by the main and influential actors of international relations to strengthen their positions in the region or in any state. The author set an objective to analyze such components of the Romanian exogenous influence on Ukraine as cultural,

educational, political, diplomatic ones. Analyzing the bilateral relations between Ukraine and Romania, the author emphasizes that throughout the period of independence of Ukraine, bilateral relations were characterized by complexity in resolving territorial disputes. It is proven that Romania is consistently tries to protect the rights and interests of Ukrainian Romanians, but every year it does so contrary to the territorial integrity of Ukraine. Romania pays attention to such areas such as education, culture, the development of the mass media in the Romanian language, an increase in the network of NGOs that, on the one hand, satisfies the cultural issues of the representatives of the Romanian ethnic group of Ukraine and, on the other hand, enhances the separatist feelings in this group of Ukrainian population. The main problems in the bilateral relations were observed at the beginning of Ukrainian independence and during the political crisis, which peaked in 2014–2015. At this time, Romanian radical forces made statements about the need to resolve territorial issues in a military way. The author concludes that the cultural component of exogenous influence enhances the identity factor and can serve as an element of soft power and catalyze the country's ethno/separatist conflict.

Key words: separatism, exogenous factors, Ukraine, Romania, separatist conflict, soft power.

Література:

1. Рябінін Є.В. Екзогенні чинники етносепаратистських процесів: теоретичний аспект. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Історія. Політологія»*. 2015. № 12. С. 263–270.
2. Круглашов А. Етнополітична гармонізація: чи під силу це завдання новоутвореним євро регіонам? *Євро регіони: потенціал міжетнічної гармонізації*: збірка наукових праць. Чернівці: Букрек, 2004. 256 с.
3. Заборин Д. Румунія проти України. Состояние и перспективы политического и экономического соперничества. URL: <https://pandia.ru/text/77/17/11704.php> (дата звернення: 14.08.2018).
4. Кривицька О. Демаркаційні лінії в етнополітичному просторі України. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАНУ, 2015. 328 с.
5. Pavlovets. What is behind Romania's activity in Ukraine? URL: <https://eadaily.com/en/news/2016/06/30/what-is-behind-romanas-activity-in-ukraine> (дата звернення: 24.09.2018).
6. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_003 (дата звернення: 15.09.2018).
7. Договір про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/642_022 (дата звернення: 15.09.2018).
8. Громадські організації національних меншин в Чернівецькій області. URL: <http://buktolerance.com.ua/?p=127> (дата звернення: 15.09.2018).
9. Тимчук Д. Румунія проти України: сценарії воєнного конфлікту. URL: <http://svit24.net/politic/77-politic/1956-konflikt-ukrani-z-rumunyu> (дата звернення: 11.09.2018).
10. Етнічний чинник та добросусідство. Із засідання Наукової ради МЗС України. *Політика і час*. 2003. № 8. С. 12–30.
11. Зленко А.М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних перемен. Харків: Фолио, 2004. 559 с.
12. Курас І.Ф. Етнополітологія. Перші кроки становлення. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
13. Петренко З.О. Прикордонне співробітництво в контексті євроінтеграційного курсу України: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2001. 230 с.